

## **Program „25 godina sa Sarajevom“**

Međunarodni naučni skup „Alija između istoka i zapada“

Kongresni centar Ankara

27.-28.februar 2018. godine

### **„Borba bošnjaka za opstanak, Alija i značaj Bošnjačkog nacionalnog vijeća“**

Dr. Sulejman Ugljanin,  
predsjednika Bošnjačkog nacionalnog vijeća

Pokušat ću da govorim o ovoj temi sa aspekta sandžačkih Bošnjaka i sa aspekta Sandžaka kao historijske regije u kojoj vijekovima žive Bošnjaci kao autohton narod.

Geografski položaj Sandžaka između Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Kosova, zatim, raspad bivše SFRJ praćen ratom, formiranjem nacionalnih država i nacionalnih vojski, novi pokušaj velikosrpskih ideologa da stvore „Veliku Srbiju“ etničkim čišćenjem po projektu „Karlobag-Ogulin-Karlovac-Virovitica“ daje odgovor na pitanja:

- Zašto je Sandžak naveden kao jedan od 16 najranjivijih tačaka svijeta,
- Zašto Bošnjaci nakon Afganistanaca i Palestinaca imaju najviši broj izbjeglica,
- Zašto Minority Rights Group (MRG International) označavaju Bošnjake u Srbiji kao narod pod prijetnjom,
- Zašto je predsjednik, rahmetli Alija Izetbegović, govorio: „Nakon Berlinskog kongresa, Sandžaklije su manje sretan dio našeg naroda koji je ostavljen sa druge strane Drine.“ i na mnoga druga pitanja.

### **Ko su Bošnjaci**

Kada govorimo o Bošnjacima moramo imati u vidu nekoliko važnih činjenica.

- Bošnjaci su autohton narod u Bosni i Hercegovini i Sandžaku i dio su jedinstvenog bošnjačkog nacionalnog korpusa na prostoru bivše SFRJ, narod nad kojim su srpske snage izvršile zločin genocida u Srebrenici.

- Bošnjaci su narod svjestan svojih nacionalnih, kulturnih i vjerskih posebnosti i potrebe da čuvaju i unapređuju svoj identitet.

Kako predsjednik rahmetli Alija Izetbegović kaže: „Čuvajte i očuvajte svoju naciju i ime Bošnjak, vjeru i tradiciju. Gubitak identiteta plaća se ropstvom i poniženjem.“

Sandžački Bošnjaci su autohton evropski narod koji evropski živi, evropski misli i evropski radi, u tom smislu Bošnjaci su uzeli aktivno učešće u procesu evropskih i NATO integracija Srbije i Crne Gore.

Bošnjaci Sandžaka su miroljubiv, civilizovan, kulturni, odgovoran, svjestan i dobro organizovan narod, koji od pada komunizma i uvođenja višepartijskog sistema ima svoju SDA Sandžaka i Bošnjačko nacionalno vijeće preko kojih već 27 godina pokušava da ostvari svoja prava kroz institucije sistema u svojoj zemlji.

## **Borba Bošnjaka za opstanak**

Da bi razumjeli život i probleme Bošnjaka naglašavam sljedeće činjenice:

- Nakon raspada bivše SFRJ još uvijek nije riješen status bošnjačkog naroda niti je riješen status Sandžaka.
- Stvaranje novih država na prostoru bivše SFRJ i njihovu težnju da se integrišu u Evropsku uniju.
- Evropska unija ne prihvata u članstvo zemlje koje imaju teritorijalne sporove što se direktno odnosi na Srbiju i Crnu Goru koje su okupirale dijelove Sandžaka.
- Srbija i Crna Gora prekomjerno i nekontrolisano eksploatišu prirodna bogastva u Sandžaku, da nemaju nikakvih razvojnih planova, programa i projekata za teritoriju Sandžaka, da je vrlo loša putna infrastruktura i ne postoji izgrađena putna komunikacija između većine opština u Sandžaku. Visok stepen nezapošljenosti, u proseku 60% u opštinama Sandžaka.
- Otežavajuća okolnost je nepostojanje vladavine prava, pravne sigurnosti i jednakosti pred zakonom i tolerantan odnos državnih organa Srbije i Crne Gore prema zločinima koje su počinile njihove oružane snage nad Bošnjacima u Sandžaku. Sve to predstavlja objektivnu opasnost za nestanak Bošnjaka sa ovih prostora.
- **Posebno** naglašavamo činjenicu da Međunarodna konferencija za rješavanje krize u bivšoj SFRJ u Hagu, Londonu i Ženevi nije postigla cilj zbog kojeg je osnovana. Dejtonskim sporazumom, 21. novembra 1995. godine, zaustavljena je višegodišnja velikosrpska agresija na Bosnu i Hercegovinu, ali nije riješena Jugoslovenska kriza, nije riješen status bošnjačkog naroda i status Sandžaka.

## **Šta je minimum za opstanak Bošnjaka**

Suverena, jedinstvena, nedjeljiva, prosperitetna, demokratska država Bosna i Hercegovina zasnovana na vladavini prava, pravnoj sigurnosti, tržišnoj ekonomiji, članica Evropske unije i NATO saveza i autonomija Sandžaka.

Predsjednik, rahmetli Alija Izetbegović se zalagao za jedinstvenu i nedjeljivu Bosnu i Hercegovinu koja je jednako i bošnjačka i hrvatska i srpska, to jest za multinacionalni i multikonfesionalni koncept države koji ustvari predstavlja osnovnu filozofiju Evropske unije. Međutim, evropski moćnici nisu imali snage da to podrže. Višegodišnje patnje, izazvane nerazumijevanjem evropskih moćnika, izdržali su građani Bosne i Hercegovine koji su vjerovali Aliji, slijedili ga i koji liče na njega.

Visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini Peder Ešdaun na dženazi rahmetli Aliji Izetbegoviću je rekao: „Alija Izetbegović je bio ponosan na svoje evropsko porijeklo i na svoju islamsku vjersku pripadnost i nikome se nije izvinjavao zbog toga“.

## **Šta je Sandžak i gdje se nalazi**

**Sandžak je historijska regija** čije su međunarodne granice utvrđene na Berlinskom kongresu, kao *corpus separatum*, u isto vrijeme kada su utvrđene granice kneževina Srbije i Crne Gore, kao i granice Bosne i Hercegovine. Geopolitički značaj koji ima Sandžak na Balkanu u isto vrijeme predstavlja i prednost i donosi nesreće.

Imajući u vidu planove velikosrpskih ideologa koji predviđaju etničko čišćenje Sandžaka, gorka iskustva iz prošlosti kada su srpska i crnogorska vlada ove planove sprovodile u djelo, kao i planove o izlasku ruske „pravoslavne magistrale“ preko Sandžaka i Crne Gore na Sredozemno more, predsjednik rahmetli Alija Izetbegović je s punim pravom osjećao zabrinutost za opstanak Bošnjaka u Sandžaku.

U pismu generalnom sekretaru Organizacije islamskih zemalja dr. Hamidu Al-Gabidu, 24. septembra 1995. predsjednik rahmetli Alija Izetbegović kaže:

„Ovom prilikom želim skrenuti Vašu pažnju na stanje u Sandžaku, uz molbu da učinite sve što je u Vašoj moći da se to stanje popravi.

Iako je Sandžak izvan granica Republike Bosne i Hercegovine, mi trajno ostajemo zainteresirani za taj dio našeg naroda.

U Sandžaku živi 319.500 Bošnjaka, koji su tu autohton narod i čine većinsko stanovništvo u toj regiji.

Tokom posljednje četiri godine taj dio našeg naroda je izložen državnom teroru od strane Srbije i Crne Gore, koji je u izvjesnim trenucima dobivao karakter genocida.

S tim u vezi Vlada RBiH održala je posebnu sjednicu 7. 3. 1995. g. koju je posvetila Sandžaku, a Skupština RBiH je na svom zasjedanju 29. 3. 1995. g. usvojila Deklaraciju o kršenju ljudskih prava i sloboda Bošnjaka (muslimana) u Sandžaku i drugim dijelovima Srbije i Crne Gore.<sup>1</sup>

Nepostojanje zaštitnih mehanizama za život, slobodu i sigurnost za Albance, Bošnjake i Turke na prostoru Sandžaka pod kontrolom Srbije i Crne Gore, uključujući i ostvarivanje prava na ekonomski razvoj razlog je da su građani Sandžaka potražili utočište u Turskoj, susjednim balkanskim zemljama, širom Evrope i Amerike. Iz tih razloga mnogostruko više autohtonog sandžačkog stanovništva ima u izgnanstvu nego u Sandžaku.

---

<sup>1</sup> Alija Izetbegović. Godina rata i mira: odabrani govori, intervjui i pisma. 1996. Sarajevo: Ljiljan, 1997., str. 15-16.

## Historijat Sandžaka

Sandžak su 1918. godine okupirale Srbija i Crna Gora uz prećutnu saglasnost Lige naroda prilikom formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Članstvo u Evropsku uniju je uslovljeno nepostojanjem teritorijalnih sporova. Ukoliko Srbija i Crna Gora prilikom ulaska u Evropsku uniju imaju namjeru da uknjiže Sandžak u svoje teritorije moraju svojim Ustavom priznati Bošnjake kao državotvoran i konstitutivan narod.

**Sandžak je okupirana zemlja.** Građani Sandžaka su više od 100 godina izloženi organizovanom državnom terorizmu Srbije i Crne Gore sa ciljem da se promijeni nacionalna struktura, proterivanjem Albanaca, Bošnjaka i Turaka, a kolonizacijom srpskog i crnogorskog stanovništva u Sandžaku, kako je predviđeno memorandumom dr. Vase Čubrilovića, srpskog akademika, pod nazivom „Isterivanje Arnauta“<sup>2</sup> iz 1937. godine.

Nakon Berlinskog kongresa i tokom Balkanskih ratova, protivno tada važećoj Haškoj konvenciji o zakonima i običajima ratovanja<sup>3</sup> iz 1899. i 1907. godine, u Sandžaku su izvršeni stravični zločini protjerivanja albanskog, bošnjačkog i turskog stanovništva, uključujući pokršćavanje muslimana. O stravičnim zločinima govore i brojni zapisi, uključujući i **Izveštaj međunarodne komisije za ispitivanje uzroka i načina vođenja Balkanskih ratova**,<sup>4</sup> Karnegi fondacije, koji je objavljen 1914. godine.

Kasnije tokom II Svjetskog rata srpski četnici su počinili brojne zločine nad Bošnjacima u Sandžaku, o čemu se govori u Zborniku dokumenata i svjedočenja „Genocid nad Muslimanima“<sup>5</sup> 1941-1941“, Vladimira Dedijera i Antuna Miletića, objavljenom u Sarajevu 1990. godine.

Tokom 90-tih pripadnici Vojske Jugoslavije i srpske policije sa lokalnim srpskim četnicima počinili su brojne zločine koji su dostigli razmjere genocida u Sandžaku o čemu govore brojni izvještaji relevantnih međunarodnih organizacija, izvještaji specijalnih izvestilaca UN-a za Jugoslaviju i izvještaji i publikacije za 91 – 95. godine iz dokumentacione građe o stravičnim zločinima Sandžakog odbora za zaštitu ljudskih prava i sloboda, Fonda za Humanitarno pravo, Helsinškog odbora za ljudska prava - Helsinki Watch, KEBS-a, OSCE, State departmenta.

Podsjećam, građani Sandžaka su u dvadesetom vijeku tri puta legitimno iskazali svoje samoopredjeljenje za teritorijalnu i političku autonomiju, i to: avgusta 1917. godine u Sjenici, kada je 12 sandžačkih legitimno izabranih gradonačelnika na Sjeničkoj konferenciji donijelo Rezoluciju sa konkretnim prijedlogom za trajno rješenje statusa Sandžaka i statusa građana Sandžaka.

---

<sup>2</sup> Plan Vase Čubrilovića o „iseljenju Arnauta“, <https://focusnewsinfo.wordpress.com/2012/12/24/plan-vase-cubrilovica-o-iseljenju-arnauta/>

<sup>3</sup> Haške konvencije (1899. i 1907.) [https://hr.wikipedia.org/wiki/Haa%C5%A1ke\\_konvencije](https://hr.wikipedia.org/wiki/Haa%C5%A1ke_konvencije)

<sup>4</sup> Izveštaj međunarodne komisije o Balkanskim ratovima, [https://sh.wikipedia.org/wiki/Izveštaj\\_međunarodne\\_komisije\\_o\\_Balkanskim\\_ratovima](https://sh.wikipedia.org/wiki/Izveštaj_međunarodne_komisije_o_Balkanskim_ratovima)

<sup>5</sup> Genocid nad Muslimanima, 1941-1945, [https://books.google.rs/books/about/Genocid\\_nad\\_Muslimanima\\_1941\\_1945.html?id=3\\_9mAAAAMA&redir\\_esc=y](https://books.google.rs/books/about/Genocid_nad_Muslimanima_1941_1945.html?id=3_9mAAAAMA&redir_esc=y)

Drugi put, u Pljevljima 20. novembra 1943. godine, kada je formirano Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Sandžaka, i kada je pored jedne jake, dobro organizovane i uređene vojske, koju je imao Sandžak, u Pljevljima formirana Skupština, Vlada i svi drugi organi. Sandžak je do 1945. godine imao status federalne jedinice.

Treći put su na Referendumu 25., 26. i 27. oktobra 1991. godine građani Sandžaka iskazali svoje samoopredjeljenje, glasajući za autonomiju Sandžaka.

Osnovni uzrok svih problema jeste neriješen status Sandžaka i status bošnjačkog naroda koji je autohton u Sandžaku.

Rješenje statusa Sandžaka će osigurati pravo Bošnjaka na političku egzistenciju i omogućiti nesmetan ekonomski i društveni razvoj i dati jednake šanse svim narodima koji žive u Sandžaku, u skladu sa dobrom praksom evropskih regija.

O tome je i rahmetli predsjednik Izetbegović govorio u pismu generalnom sekretaru OIC-a,<sup>6</sup> dr. Hamidu Al-Gabidu:

„Bošnjaci u Sandžaku imaju definiran program za rješavanje svoga statusa, sa kojim su upoznali sve domaće i međunarodne institucije. Taj program je u skladu sa međunarodnim pravom i evropskim principima usvojenim za rješavanje jugoslavenske krize.“

**Evropska unija** je dužna da uvaži rezultate Referenduma<sup>7</sup> građana Sandžaka koji je sproveden oktobra 1991. godine, na kojem su se građani izjasnili „Za potpunu političku i teritorijalnu autonomiju Sandžaka sa pravom priključenja jednoj od suverenih republika.“

Bošnjaci danas u Crnoj Gori čine blizu 20% stanovništva. Od početka Jugoslovenske krize, sandžački Bošnjaci aktivno učestvuju u demokratskim procesima kroz institucije sistema, na lokalnom, regionalnom i dva puta na saveznom nivou, Saveznoj Republici Jugoslaviji i zajednici Srbije i Crne Gore. Bošnjaci su dali puni doprinos reformi političkog sistema Crne Gore i odvajanja od Miloševićevog totalitarnog režima. U skladu sa tim, Crna Gora ima obavezu da uvaži interese Bošnjaka koji žive širom Crne Gore, posebno u Sandžaku gdje su najbrojniji.

## **Političko organizovanje Bošnjaka**

Stranka demokratske akcije (SDA), koja je osnovana u Sarajevu 26. maja 1990. godine, kao jedinstvena stranka u SFRJ, imala je za cilj da politički organizuje Bošnjake.

SDA se zalagala za rješenje Jugoslovenske krize dogovorom i mirnim putem, očuvanje bošnjačkog nacionalnog identiteta, ravnopravnost naroda, suverenu,

---

<sup>6</sup> Alija Izetbegović. Godina rata i mira: odabrani govori, intervjui i pisma. 1996. Sarajevo: Ljiljan, 1997., str. 15-16.

<sup>7</sup> <http://bnv.org.rs/brosure/2015-10-25%20-%20Brosura%20-%20Svecana%20sjednica%20povodom%20obilježavanja%20Dana%20samoopredjeljenja.pdf>

cjelovitu i nedeljivu Bosnu i Hercegovinu, autonomiju Sandžaka, evropske i evroatlanske integracije, za državu zasnovanu na vladavini prava, demokratiju i tržišnu ekonomiju.

Stranka demokratske akcije (SDA) Sandžaka je formirana 29. jula 1990. godine kao civilizacijski odgovor sandžačkih Bošnjaka na političke okolnosti koje su ugrožavale životni mir, sigurnost i budućnost Bošnjaka na prostoru Sandžaka.

Nakon formiranja stranke, u Sandžaku su također uspostavljeni Merhamet i Preporod i formiran je Mešihat Islamske zajednice Sandžaka kao i druge bošnjačke nacionalne institucije.

## **Bošnjačko Nacionalno Vijeće**

**Bošnjačko nacionalno vijeće** je najviše predstavničko tijelo Bošnjaka u Sandžaku, osnovano u trenutku raspada tadašnje zajedničke države, Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, a u cilju zaštite bošnjačkog naroda Sandžaka i rješavanja statusa Bošnjaka i statusa Sandžaka dogovornim i mirnim putem.

Osnivanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća bio je i odgovor na organizovani državni teror i represiju koju je sprovodio režim Slobodana Miloševića nad bošnjačkim narodom u Sandžaku.

Inicijativu za osnivanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća pokrenula je 05. aprila 1991. godine, Stranka demokratske akcije Sandžaka, tada jedina politička stranka Bošnjaka i jedina bošnjačka nacionalna institucija sa legitimitetom potvrđenim na predsjedničkim izborima u Srbiji i izborima za narodne poslanike u Srbiji i Crnoj Gori, kada je njen Glavni odbor donio odluku da se osnuje Bošnjačko (Muslimansko) nacionalno vijeće.

Osnivanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća podržale su sve strukture bošnjačkog naroda u Sandžaku uviđajući snagu i kapacitet u takvom vidu organizovanja, ali i njegov značaj za rješavanje bošnjačkog pitanja i pitanja Sandžaka u vremenu koje je dolazilo.

O Vijeću, rahmetli predsjednik Alija je kazao<sup>8</sup>:

“Muslimansko Nacionalno Vijeće (MNVS) je jedini legitimni organ Bošnjaka u Sandžaku. To je legitimno izabrano rukovodstvo koje se i na domaćem i na međunarodnom planu zalaže za ostvarenje prava Bošnjaka Sandžaka i rješenje statusa Sandžaka uz međunarodne garancije.

U vezi sa tim, MNVS ističe zahtjev da OIC, kao kolektivni član Ujedinjenih Nacija, pokrene međunarodne mehanizme i insistira na neodložnom rješavanju statusa Sandžaka, da učestvuje u definisanju i rješavanju statusa Sandžaka na Međunarodnoj

---

<sup>8</sup> Alija Izetbegović. Godina rata i mira: odabrani govori, intervjui i pisma. 1996. Sarajevo: Ljiljan, 1997., str. 15-16. 01/09/2005 451

konferenciji o bivšoj Jugoslaviji u Ženevi i da bude jedan od garanata njegove praktične realizacije.

Ja Vas molim da uvažite ovaj zahtjev MNVS i da učinite sve što je u Vašoj moći da pomognete Bošnjacima u Sandžaku, kako bi tu opstali na svojoj zemlji, očuvali svoj identitet i pravedno riješili svoj status.”

### **Aktivnosti Bošnjačkog nacionalnog vijeća u osnivanju**

Na osnivačkoj sjednici Bošnjačko (tada Muslimansko) nacionalno vijeće usvojilo je deklaraciju sa jasnim programom mjera i zadacima svih punoljetnih građana Sandžaka u slučaju vanrednog stanja. Istog dana donijeta je odluka da se Bošnjaci ne odazivaju na regrutaciju i mobilizaciju za rat protiv bilo kojeg jugoslovenskog naroda.

Odluku o osnivanju informativnih i prihvatnih centara u zemljama Zapadne Evrope, Turskoj i Americi u cilju prihvata izbeglih Bošnjaka i internacionalizaciju Sandžaka.

Vijeće je usvojilo nacionalne simbole Samoidentifikacije Bošnjaka Sandžaka, grb, zastavu i himnu, nacionalne blagdane: Dan bošnjačke nacionalne zastave – 11. maj, Dan sjećanja – 11. jul, Dan Sandžaka – 20. novembar i Ramazanski i Kurban bajram. Organizovalo upis na studije za sve studente koji su prekinuli studije zbog rata na prostoru SFRJ.

Vijeće je zvanično učestvovalo 1991. na Mirovnoj konferenciji u Hagu. Od avgusta 1992. na Međunarodnoj konferenciji o bivšoj Jugoslaviji u Londonu i Ženevi sve do Dejtonskog sporazuma 21. novembra 1995.. Na Mirovnoj konferenciji o bivšoj SFRJ u Hagu, novembra 1991. godine, zauzet je stav da se poštuju AVNOJ-evske granice Jugoslovenskih Republika, a dijelovima naroda koji budu odvojeni od matice dodijeli autonomija u vidu specijalnog statusa.

Na konferenciji KEBS-a (OSCE) u Helsinkiju, 26. – 28. juna 1992. godine, kada je i donesena odluka o uspostavljanju stalne misije KEBS-a za Sandžak, Kosovo i Vojvodinu.

Bošnjačko nacionalno vijeće je zvanično priznato februara 2002. godine, usvajanjem Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina u SRJ i Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, 2009. godine u Srbiji. Vijeće je zakonom ovlašćeno da zauzima stavove, pokreće inicijative i preduzima mjere po svim pitanjima koja su neposredno vezana za status, identitet i prava Bošnjaka. Bošnjačko nacionalno vijeće se zalaže za ustavno-pravni status Bošnjaka, autonomiju Sandžaka i predstavlja i zastupa interese bošnjačkog naroda u Srbiji.

Bošnjačko nacionalno vijeće sa sjedištem u Novom Pazaru, Bošnjačko vijeće u Crnoj Gori i Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca u Bosni i Hercegovini potpisali su 23. decembra 2017. godine Protokol o međusobnoj saradnji i razumijevanju bošnjačkih nacionalnih vijeća<sup>9</sup> i sada se radi na njegovoj realizaciji.

---

<sup>9</sup> [http://www.bnv.org.rs/wp-content/uploads/2017/12/PROTOKOL\\_VKBI\\_BNV\\_BV.pdf](http://www.bnv.org.rs/wp-content/uploads/2017/12/PROTOKOL_VKBI_BNV_BV.pdf)

Cilj Protokola je jačanje saradnje i unapređenje individualnih i kolektivnih nacionalnih prava Bošnjaka u novonastalim državama na prostoru bivše SFRJ, uspostavljanje trajne zajedničke saradnje, kao i uspostava zajedničkih organa i institucija.

### **Historijat Bošnjačkog nacionalnog vijeća**

Bošnjačko nacionalno vijeće osnovano je 11. maja 1991. godine, pod imenom Muslimansko nacionalno vijeće Sandžaka, u skladu sa tadašnjim nacionalnim imenom, pod kojim su Bošnjaci tada Muslimani bili konstitutivni narod u bivšoj Jugoslaviji.

Vijeće je činilo 66 delegata iz svih sandžačkih opština i predstavnika brojnih organizacija i udruženja. U okviru Vijeća oformljeni su resori koji su činili stručnu bazu Vijeća iz raznih oblasti od značaja za Bošnjake, a za predsjednika je izabran dr. Sulejman Ugljanin.

Bošnjačko nacionalno vijeće uspostavilo je saradnju sa brojnim domaćim i međunarodnim organizacijama i institucijama koje se bave zaštitom osnovnih ljudskih i manjinskih prava.

Bošnjačko nacionalno vijeće oformilo je i svoja predstavništva u New Yorku, Cirihu, Beču, Bonu, Ankari, Osnebriku, Sarajevu, Skoplju i drugim mjestima.

Bošnjačko nacionalno vijeće kao najviše predstavničko tijelo bošnjačkog naroda u Sandžaku je svoju politiku mira, dijaloga i nenasilja za rješavanje statusa Bošnjaka i statusa Sandžaka i opstanka bošnjačkog naroda na ovim prostorima, predstavljalo na brojnim međunarodnim konferencijama i skupovima koji su organizovani u cilju rješavanja krize na prostoru bivše Jugoslavije, i to:

- Međunarodna konferencija o manjinama u Ženevi od 5. jula 1991;
- Komisija za jugoistočnu Evropu Evropskog parlamenta u Briselu od 1. septembra 1991;
- Mirovna konferencija o bivšoj Jugoslaviji u Hagu (1991. Godina)
- Zasijedanje KEBS-a u Helsinkiju 29. juna 1992. kada je donijeta odluka o upućivanju Misije KEBS-a u Sandžak, na Kosovo i u Vojvodinu;
- Londonska konferencija u Londonu , 26 – 28 avgusta 1992;
- Zasijedanje Međunarodne konferencije o krizi u bivšoj jugoslaviji u Ženevi 1992, 1993. i početkom 1994;
- Samit ministara Organizacije islamske konferencije od 2. do 9. decembra 1994. godine na kojem se raspravljalo o krizi na prostoru bivše Jugoslavije;
- Samit lidera Organizacije Islamske Konferencije u Kazablanki u Maroku 12-15. decembra 1994;
- Svjetska konverencija o ljudskim pravima u Beču 14-25 juni 1993;



- Generalna skupština UNPO-a (Međunarodne organizacije nepredstavljenih naroda u UN-u) 1993, 1994 i 1995 i 1996;
- potkomisija UN-a za ljudska prava 1995;

Tokom ratnih dešavanja 90-ih godina, predstavnici Vijeća posjetili su brojne međunarodne institucije i organizacije kao i parlamente i vlade evropskih zemalja: Austrije, Njemačke, Holandije, Francuske i Luksemburga, te američki Senat, Predstavnički dom i Stejt Dipartment. Predstavnici BNV su također održali niz sastanaka sa visokim predstavnicima KEBS-a u Beču, Savjeta Evrope u Strazburu i Evropske zajednice, sa predstavnicima Ujedinjenih nacija i ostalih domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih i manjinskih prava.

Predstavnici Bošnjačkog nacionalnog vijeća učešćem na svim međunarodnim konferencijama i međunarodnim forumima skretali su pažnju i tražili zaštitu međunarodne javnosti i institucija od organizovanog državnog terora, zločina i etničkog čišćenja koje je sprovodio režim Slobodana Miloševića nad Bošnjacima Sandžaka.

U periodu od 1991. godine do 1996. godine, Sandžak i Bošnjačko nacionalno vijeće su posjetili predstavnici međunarodne zajednice, Pose i Maset, specijalni izjavitelj Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, Elizabet Ren, kao i visoka Degacija Vlade Francuske i brojni predstavnici međunarodnih i domaćih institucija i nevladinih organizacija. Zahvaljujući diplomatskoj borbi i političkoj agilnosti rukovodstva Bošnjačkog nacionalnog vijeća, zločini, mučenja i uopće teror nad sandžачkim Bošnjacima dobija svoje mjesto u velikom broju izvještaja međunarodnih organizacija i institucija.

O stanju ljudskih prava u Sandžaku govore sljedeći izvještaji u dokumenti:

- Izvještaji specijalnog izvjestioca UN-a Tadeuša Mazovjetskog o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije za 1992. 1993. i 1994. godine;
- Izvještaji Misije KEBS-a za Sandžak za 1992. i 1993. godinu;
- Rezolucija Savjeta sigurnosti 855, 9. avgusta 1993;
- Rezolucija Generalne skupštine UN-a A/448L50, 20. decembar 1993;
- Rezolucija Generalne Skupštine UNPO o Kosovu i Sandžaku 1993;
- Izvještaj Međunarodne federacije za zaštitu etničkih manjina na Potkomisiji UN-a za ljudska prava 1994;
- Rezolucija o Sandžaku donijeta od strane Organizacije Islamske Konferencije 1994. godine;
- Izvještaj specijalnog izvjestioca UN-a Elizabet Ren o stanju ljudskih prava na teritoriji bivše Jugoslavije 1995 godine;
- Izvještaj Stejt Dipamenta od 1995. godine;
- Rezolucija Generalne Skupštine UNPO o Sandžaku 1995;

Veliki broj publikacija i izvještaja domaćih nevladinih organizacija, među kojima su i Fond za humanitarno pravo iz Beograda i Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda, iz Novog Pazara.

U svom radu od 1991. godine do danas Bošnjačko nacionalno vijeće je donijelo više strateških dokumenata i odluka od značaja za Bošnjake Sandžaka, i to:

**11. maja 1991. godine** na osnivačkoj Skupštini donijeta je Deklaracija kojom se Vijeće obavezuje da će raditi na obezbjeđivanju građanskih sloboda i ravnopravnosti svih naroda i građanskih sloboda i nacionalnih prava bošnjačkog naroda Sandžaka i da će se zalagati za saradnju među svim narodima, poštovanje njihove samobitnosti i nacionalne ravnopravnosti.

**11. oktobra 1991. godine** donijeta je odluka o održavanju Referenduma građana Sandžaka o potpunoj političkoj i teritorijalnoj Autonomiji Sandžaka sa pravom priključenja jednoj od suverenih Republika.

**25. 26. 27. oktobra 1991. godine**, sproveden je Referendum građana Sandžaka o Autonomiji Sandžaka. Na referendumu se za političku i teritorijalnu Autonomiju Sandžaka izjasnilo 98,85% od ukupno izašlih birača, odnosno 183.302 birača od 264.156 koliko je ukupno bilo upisano u birački spisak.

**11. januar 1992. godine**, Skupština Bošnjačkog nacionalnog vijeća, na osnovu rezultata Referenduma, usvojila je prijedlog o uspostavljanju specijalnog statusa za Sandžak, kao optimalnog rješenja za bošnjački (muslimanski) narod koji je autohnom na prostoru Sandžaka. Prijedlog o uspostavljanju specijalnog statusa je upućen državnim organima i međunarodnoj zajednici.

**28. april 1992. godine**, Skupština Bošnjačkog nacionalnog vijeća Sandžaka je na svojoj posebnoj sjednici izrazila neslaganje sa Ustavom nove države Savezne Republike Jugoslavije i protest što su Bošnjaci (tada Muslimani) protiv njihove volje izbačeni iz Ustava, i što im je oduzet status konstitutivnog naroda.

**20. decembar 1992. godine**, Bošnjačko nacionalno vijeće uputilo je 754 sandžačka studenata na studije u Republiku Tursku, kojima je zbog ratnih operacija na prostoru bivše Jugoslavije onemogućeno dalje školovanje. Vijeće je i u narednim godinama nastavilo sa slanjem sandžačkih studenata na studije u Republiku Tursku i Maleziju.

**6. jun 1993. godine**, Bošnjačko nacionalno vijeće, u skladu sa preporukama Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, usvaja "Memorandum o uspostavljanju specijalnog statusa za Sandžak" kao mehanizam za opstanak Bošnjaka Sandžaka nakon raspada SFRJ. Memorandum je predviđao autonomiju za Sandžak u okviru tadašnje Savezne Republike Jugoslavije. Memorandum je Vijeće uputilo kao zvaničan zahtjev saveznim i republičkim organima vlasti u Saveznoj Republici Jugoslaviji.

**29. mart 1995. godine**, na prijedlog Bošnjačkog nacionalnog vijeća, Skupština Bosne i Hercegovine usvojila je Deklaraciju o kršenju prava i sloboda Bošnjaka u Sandžaku i drugim dijelovima Srbije i Crne Gore.

**19. jula 1999. godine**, Sa uspostavljanjem mira u Bosni i Hercegovini, a vođeno principima i vjerom u prava na specijalne odnose dijelova jednog naroda sa svojim

maticama sadržane u mnogobrojnim međunarodnim dokumentima, Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka, usvaja Memorandum o autonomiji Sandžaka i specijalnim odnosima sa Bosnom i Hercegovinom, kao platformu za rješenje statusa Sandžaka i statusa Bošnjaka u SRJ, te se ista prosljeđuje svim savezним i republičkim organima u Srbiji i Crnoj Gori.

**24. septembar 2000. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donosi odluku o podržavanju kandidata opozicije za izbor predsjednika SRJ i aktivno učestvuje u obaranju režima Slobodana Miloševića.

Obaranjem režima Slobodana Miloševića stvorili su se uslovi za demokratizaciju države i Bošnjačko nacionalno vijeće na osnovu saveznog zakona o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina iz 2002. godine postaje organ manjinske samouprave Bošnjaka u Srbiji i Crnoj Gori nadležno da predstavlja i zastupa Bošnjake.

**6. septembra 2003. godine,** u Novom Pazaru, održava se Elektorska skupština za izbor Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Srbiji i Crnoj Gori. Za predsjednika Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Srbiji i Crnoj Gori izabran je dr. Sulejman Ugljanin.

Osamostaljivanjem Crne Gore 2006. godine Bošnjačko nacionalno vijeće nastavlja da funkcioniše u okviru Republike Srbije. Bošnjaci južnog Sandžaka odnosno Crne Gore, takođe konstituišu svoje Bošnjačko vijeće.

**1–15. april 2002. godine,** na poziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća na popisu stanovništva u Republici Srbiji, građani koji su se do tada deklarirali kao Muslimani, izjasnili su se kao Bošnjaci čiji je maternji jezik Bosanski a vjera Islam.

**1–15. novembra 2003. godine,** na poziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća na popisu stanovništva u Republici Crnoj Gori, većina građana koji su se do tada deklarirali kao Muslimani, izjasnili su se kao Bošnjaci čiji je maternji jezik Bosanski a vjera Islam.

**11. maja 2004. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donosi odluku o utvrđivanju bošnjačkih nacionalnih simbola, grba i zastave, kao i odluke o bošnjačkim nacionalnim blagdanima, manifestacijama i nagradama. Odluke Vijeća potvrdili su nadležni državní organi.

**20. oktobra 2004. godine,** Održava se prvi čas bosanskog jezika u Osnovnoj školi u Ljeskovu u Tutinu.

**27. juna 2009. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće, uvidjevši da se manjinska prava u Srbiji, a naročito bošnjačka počinju ponovo ograničavati i sužavati, usvaja Deklaraciju o položaju sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji u kojoj formuliše osnovne principe za rješavanje nacionalnog pitanja sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji.

**1. marta 2012. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donosi Rezoluciju o položaju i ostvarivanju prava bošnjačkog naroda u Srbiji.

**2. septembra 2013. godine,** počinje izvođenje potpune nastave na bosanskom jeziku u školama u Sandžaku.

**1. novembar 2013. godine,** na prijedlog Bošnjačkog nacionalnog vijeća i tadašnjeg ministra u Vladi Srbije dr. Sulejmana Ugljanina, Vlada Srbije usvaja Zaključak o

prihvatanju Izvještaja sa prijedlogom mjera za ostvarivanje prava Bošnjaka na obrazovanje na maternjem jeziku u Republici Srbiji. Zaključkom se jasno definišu mjere za puno ostvarenje prava na obrazovanje na maternjem bosanskom jeziku za pripadnike bošnjačke zajednice u Srbiji.

**17. novembra 2014. godine,** Konstituisan je novi saziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća u skladu sa rezultatima neposrednih izbora koji su održani 26. oktobra 2014. godine. Za predsjednika Vijeća izabran je dr. Sulejman Ugljanin.

**15. maja 2015. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće usvaja Proglas o osudi rehabilitacije Draže Mihajlovića, vođe fašističko-četničkog pokreta.

**10. jula 2015. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donosi odluku kojom zahtjeva od Narodne skupštine Republike Srbije da usvoji Rezoluciju o genocidu u Srebrenici koju su podnijeli narodni poslanici SDA Sandžaka, Lige socijal-demokrata Vojvodine i poslanica Demokratske stranke.

**20. avgusta 2015. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće 13. i 14. avgust proglašava za dane od posebnog značaja za Bošnjake u čast održavanja Sjeničke konferencije iz 1917. godine. Istog dana Vijeće donosi odluku kojom dane 25. 26. i 27. oktobar proglašava za „Dane samoopredjeljenja“ i za dane od posebnog značaja za Bošnjake u čast Referenduma, građana Sandžaka, o Autonomiji Sandžaka koji je održan 25.26. i 27 oktobra 1991. godine.

**25. oktobra 2015. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće usvaja sporazum o saradnji sa Bošnjačkim Vijećem u Crnoj Gori.

**30. novembra 2015. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donosi odluku o prijedlogu izmjena i dopuna Akcionog plana za ostvarivanje prava nacionalnih manjina.

**27. februara 2016. godine,** Na posebnoj sjednici, Bošnjačko nacionalno vijeće usvojilo je zaključke kojim se od nadležnih državnih organa zahtjeva hitno rasvjetljavanje zločina u Štrpcima, Sjeverinu, Kukurovićima i drugih zločina počinjenih nad Bošnjcima Sandžaka.

**1. aprila 2016. godine,** Bošnjačko nacionalno vijeće donijelo je odluke kojim se od Vlade Srbije zahtjeva izrada novog Akcionog plana za manjine i predlaže postupak njegovog usvajanja. Na istoj sjednici Vijeće je donijelo odluku o položaju Bošnjaka u Sandžaku i zatražilo uspostavljanju posebnih misija međunarodnih organizacija za Sandžak.

Bošnjačko nacionalno vijeće nastavlja svoje višedecenijsko zalaganje za prava i rješavanje statusa Bošnjaka i rješavanje statusa Sandžaka. Uskladu sa tim čvrstim opredjeljenjem Vijeće aktivni je učesnik izrade i realizacije Akcionog plana za manjine u okviru pregovaračkog poglavlja 23 za pristupanje Srbije Evropskoj uniji, procesa reforme političkog sistema Srbije, donošenja ustavnog, odnosno krovnog manjinskog zakona i inicijative da se u Skupštini Srbije usvoji Rezolucija o genocidu u Srebrenici. Iako čine većinu na prostoru Sandžaka, ni u jednom sandžačkom gradu Bošnjaci nisu adekvatno zastupljeni policiji, sudstvu, tužilaštvu, republičkim inspekcijским organima, poreskim i drugim javnim službama i ustanovama.

Bošnjačko nacionalno vijeće traži od Evropske unije, Srbije i Crne Gore, da se u svim gradovima Sandžaka obezbedi srazmjerna, adekvatna, zastupljenost Bošnjaka u tužilaštvu, sudstvu, policiji i drugim državnim organima i institucijama u skladu sa strukturom stanovništva. Da državni organi Srbije i Crne Gore rasvijetle sve zločine počinjene nad Bošnjacima u Sandžaku od 1990. godine do danas i da se počinio zločina kazne.

Bošnjačko nacionalno vijeće kao najviše političko i predstavničko tijelo Bošnjaka traži, da se prilikom rješavanja statusa Sandžaka poštuju principi Evropske unije za rješavanje Jugoslovenske krize. Vijeće traži mehanizme i institucije koje objektivno mogu da garantuju biološki opstanak i političku egzistenciju bošnjačkog naroda sa bošnjačkim nacionalnim, kulturnim i vjerskim identitetom i očuvanje bošnjačkog kulturnog nasleđa.

### **Alija Izetbegović, osnivač Stranke demokratske akcije i prvi demokratski predsjednik Republike Bosne i Hercegovine**

Smatram da je moja najviša privilegija što sam imao priliku da budem blizak saradnik Alije Izetbegovića na rješavanju bošnjačkog nacionalnog pitanja. Kao potpredsjednik Stranke demokratske akcije imao sam priliku da o svakom važnom pitanju razgovaram sa njim i čujem njegovo mišljenje i stav.

Svaka izjava predsjednika Alije Izetbegovića, svaki savjet i preporuka su sadržajni, jasni i nedvosmisleni:

„Nakon Berlinskog kongresa, sandžaklije su manje sretan dio našeg naroda koji je ostavljen sa druge strane Drine.“;

„Iako je Sandžak izvan granica Republike Bosne i Hercegovine, mi trajno ostajemo zainteresirani za taj dio našeg naroda.“;

“Progres Islama, kao i svaki drugi progres uostalom neće doći od mirnih i pokornih, nego od hrabrih i buntovnih.”;

“Ne tražite osvetu nego pravdu.”;

“Nema slobode spolja. Nikada niko nikome nije poklonio slobodu. I nama ne treba ta vrsta slobode. Svaki narod mora da izbori slobodu sam ili će nestati. On mora u sebi da nađe snage, a da bi to mogao treba prvo znati kao se zove, odakle potiče, šta mu je prošlost, sadašnjost, budućnost, mora to svoje da poštuje.”;

“Govorili smo našim vojnicima: Pobjedit ćemo ako se viteški borimo i spriječimo nasilje prema nejači, ženama i djeci. To je davalo moralnu snagu našim borcima, a našoj zemlji pribavilo poštovanje i priznanje svih ljudi dobre volje u svijetu.”;

“Velikim Bogom se kunemo da robovi biti nećemo.”;

Na ovim, a i mnogim drugim, mudrostima i zapažanjima predsjednika rahmetli Alije Izetbegovića temelji se politička filozofija SDA Sandžaka i Bošnjačkog nacionalnog vijeća uključujući i rezultate koje su Bošnjaci Sandžaka postigli.

Predsjednik Izetbegović je imao veliko razumjevanje za Bošnjake Sandžaka što se u svakodnevnom životu potvrđivalo. Na našu sreću, njegovi bliski saradnici iz te generacije Omer Behmen, Ismet Kasumagić, Salih Behmen, Munir Gavrankapetanović, Salim Šabić, Teufik Velagić, Muhamed Huković, Adil Zulfikarpašić imali su također, veliko razumjevanje i poštovanje prema Bošnjacima Sandžaka.

Bošnjaci kao narod trebaju biti ponosni na rahmetli Aliju Izetbegovića koji je jedna od najznačajnijih ličnosti dvadesetog vijeka. Rahmetli Alija Izetbegović je politički organizovao bošnjački narod i ostavio Bošnjacima Stranku demokratske akcije (SDA) kao legalan mehanizam za ostvarivanje bošnjačkih nacionalnih ciljeva. U vrijeme kada rasplet Jugoslovenske krize ulazi u završnu fazu, a status države Bosne i Hercegovine i bošnjačko nacionalno pitanje još uvijek nisu riješeni, sve se više osjeća nedostatak rahmetli Alije Izetbegovića.